

שום דבר בעצם לא חסר

מלבד ניצוצות של נאונות, שהיו ב"עין ערך: אהבה". הספר החדש של גרוסמן ימכר היטב. יהיה בוודאי מי שישתמשו ברעיון להרסם אותו. אבל בסך הכל הצליח גרוסמן להידבק במחלת הילדות הפופצית ביותר בספרותנו

דוד גרוסמן. פולניה נשואו אינה ארץ, היא חצי נפש, והשקפת עולמו דת של דאגה

ספר הדיוקן הפנימי, דוד גרוסמן. הספרייה החדשה - ספרי סימן קריאה והקריובן המאורז, 324 עמ'

כבר היינו שם: בחלק הראשון של "עין ערך: אהבה" יצר דוד גרוסמן את מופקד, רומן מורכב של ילד שסביבתו החונקת - ניצולי שאה עילגים, שותפים, הסובבים אותו בריסוק מתמשד של אכילה וקרקעים - אינה מאפשרת לו לגדול, או לעבור מהלכני אינדיבידואלי "נורמליים". זאת משום שהוא טרוד כל העת בניסיון לפענח את המסרים הסמויים המועברים לו מבעד למסך של שתיקה, משום שמולת עליו אחריות סדירה לגודלם של הוריו ושל קומץ קשישים שבאו מ"ארץ שם" וניצלו מציופני ה"חיה הנאצית". על מומיק נכפתה מלאכת פענוח גרולה ממידר כיו: שחור של עולם שלם, על שפתו הובלים שלו והואולוגיה הפנטסטית שלו. מומיק כרע תחת, העומס הזה, ועולמו שלו הפך כאוטי יותר ויותר, עד השבר הכרוח. ועכשיו מגיע אחרון, ילד שלא גבה אפילו במילימטר בשלוש שנים. ילד שהמבוגרים מרבים אליו ב"קול של הסעות", משום שהם עדיין סבורים שהוא בן עשר.

המקום: שיכון ירושלמי של המעמד הבינוני הנמוך, בשיפולי בית הרבס, משקיף לנאוד המולדל לבנייני האוניברסיטה בגבעת רם. הזמן: שנות ה-60 המוקדמות, עד לימי המתיחות ערב מלחמת ששת הימים. הנפשות הפועלות: אמא קטנה, כפייתית ועמלנית; אב נגלמלי, ענק רכיכות, עילג ושתקן. פעם הוא היה אופה. עכשיו התקדם בחיט והוא עובד כפקיד במוצעת הפועלים: אחות גדולה ששמה יוכבד, האומרת לארדון: "אני יודעת חוכמה שאהה לא יודע. אני יודעת לחיות בבית הזה." יש גם מאמצ'ו, סבתא סנילית שאיבד דה את כושר הדיבור. אבל המרכז המילולי הוא האם, שמכה את העולם באלם. היא כופה על האב שלא לדבר פולנית, שלא להסגיר את מוצאו המפקס כבנה של אשה שלא נישאה מעולם, שלא לספר על הבריחה לרוסיה והכלא בקומי וההישדרות במישורי הקרקע של הטינג.

האב, משולל שפה והיסטוריה, חי תחת קדרות השקף המילולי שבו גרוסמן אינו מותר אפילו על אירועים אחד מתוך המילון הפור לני השלם. פולניה אינה ארץ, היא מצב נפשי, השקפת עולם, דת של ראגה וחרדה על גבול הפרנויה. "חסר לך שלא תאכל עכשיו את כל מה שאני שמה לך", אומרת אמא. ועוד: "שתחננה של השונאים יש יאכלו כוח צולנס", "שיפת ארץ לך", "הביאו מתנה כמו הפרצוף שלהם", "אני נופלת מהרגליים", "היא התחננה גבוה מדי", "בחורף הוא תמיד קצת טובל על הגב", באחת התמו"נות בתחילת הספר רוכנים שני ההורים לעת ערב על מחבת, שבה שומעים תפריטי ברמבזה ומחירים ואולמות, ומבטיחים לעצ"מם שכלום יגיע אחרון לגיל הנכון, הם יקחו הלוואה ויעשו את זה כן, שכולם יתפוצצו. אלו הם גבולות עולם המשפחה, שאין בו יופי ורוך, אלא רק עמלנות כפייתית, חוסר סלידה, וכל יום חמישי כולם עושים את הניקוי היסודי וכל יום שלישי אכולים בננות כשי מנת וסוכר בצלוחיות כתומות, ובין לבין נערמים בגלגולת הריי מוון, ויש קרעבים ורגעפעים וחופטים ועצים ומקלפים קרסופלאק ומרששים בנפוטמלאק. הכול היפרדראליסטי, מרוק עד מאור, גם שנות ה-60 משחורות בקפידה כפייתית. סיפולוקס רמשהפת שמתון ופיחותים של ספיר, חוסי שפגאט וסירגוריה הרי על, הריסוליס ובוידעשים אלוף השתייה גרשון שפע, חיפופיות הקצב, החרוב, "תן לזקן מט עם ריפולוט", קדם ידיים ענוגה, שעון רוקס, לשונות תחול, אפטי כפטי בלבלכפטי, נאצר מחכה לרכי, "הנינו עומידי".

שפילד, שפילד, פרימו בלו, רורוק, טלבי, רוטלס ויאגן - גופי הילדות הללו, שכיב את קוראיו הפוטנציאליים של גרוסמן בהלם המוכר, שיקלו את "ההודות עם הגיבור" ואת הקריאה כר ומו שיש לו התחלה, אבצע וסוף, כמו שצריך, שאינה רורשת מאמץ אינטלקטואלי מיותר - מתפקדים כתפארות ענק לעולם הפנימי של הילד אחרו, עולם שכולו תהליך הרדתי של סגירות והתנתקות מפני החוץ ומכירה, שכן הילדים האחרים גדלים כל העת, נאקט ענק של בנייה באחריו, בקלימי הילדות המשתפת, בכוחות שעמרו לרשותו. פעם היה אחרון ילד מנהיג, שהראה לחי רוי כיצד מגלים בלאונטו אור בתוך העיניים העצומות בחווקה. פעם עקבו יחד אחרי מרגלים. פעם היתה חבורה, שהאמינה ורדעה שהוא יהיה הוריה. השני ויוכל צלאת מתוך כל השלשלאות והארגונים שבועיה. האמונת האלה הולכות ומיטשטשות ככל שיוקים מתאכלס כבני-נוער שהולכים להנועה ומגלים את המיניות, בעוד אחרו נותר מאחור, מתכנס בבועה של זוכיות שאין ממנה מוצא, אלא רק ב"דיוקן הפנימי".

גילוי של הפרונט קונטינאווס הוא נקדת מפנה. בנפנימו, אחרו הוא יום המם המותאם והזמן הולכמן, ואו החוץ בעלם: שטוריינג, ואו אפשר לא לחשוב על מעשים אימים שנשים וגברים עושים בחפופותיהם זה לזה, ולפרש את הקליפים הפורנוגרפיים וקרקס התחילתם של אלפונס, שבמצאו בבוידעם, כקרקס אמיתי, שיש בו ככל ואת יופי ילדי טחור. אחרו נאטם. יש לו עולם פנטסטי

סיריטואליסטי משלו: הוא יברח להם לרצועת עזה, הוא משחק עם כלב לא-נראה, הוא יפענח את כל כתבי הסתר שבעולם בעזרת הבעל שכניו, הוא ילך רק על המרצפות ולא על הקווים. הוא לא ישמע אותם, מפני שהמלים שבפנימיותו ענוגות ונקיות יותר. וכך עוברת שלוש שנים. הפנטזיה האוטוביוגרפית חוברת לנוסטלגיה לעולם שהור ופיה יותל על הילדות המוקדמת, הזמן יהיה תמיד הפרונט קונטינאווס של השנה שעברה. וזרי ברור שאחרו אינו מפענח את העולם, אלא מצפין בפנימו וכופה על עצמו את האלם והברידות של הוכרי השפות הפרטיות. וברור שבסופו של דבר יהיה רק שבר.

שלוש פעמים, לאורך הספר, יוצר גרוסמן התחלות של מוצא פנימיות מכוונות בעולם הריטואליסטי, אבל בכל פעם שזה קורה, הוא נטשו. באחד הרגעים המספרים מפיו של ארדודיהפנימי, השי כנה עדנה בלום, רווקה על סף גיל העמידה, שטופה כפרטניות תרבותיות (אצלה ככלון יש פרוורוקציה של מאגריט, ובחברו השנייה יש "רביקה", מגלה את המחוטב הסמוני באב מתחת למעטה הבש: היא מבקשת לעשות רבונט קטן, שהוא הדרוס את הקיר. אבל מלאכת ההריסה מתכנתת והולכת, והיקום כולו מתנתן בהולק המקבל של האב, בעוד עדנה נמלה לכבוש את האב בתבשיליה, והכול לגנר עינו של אחרו, שנשלה לרגל מטעם אמא. אבל כשנרמה שהנה עתיד האב לפרוש כנפיים בתוך האבק והשאון הקירות הרוסטים, מחיה גרוסמן את כוחותיה של האם העריצה, ושם סוף פראקסיס.

כפעם אחרת, נרמה שהאהבה תציל את אחרו. יעלי קרמי הקט' נה כובשת את דמינו ואת פנימיותו, והוא מקפיד לה מקום - בועה קטנה בתוכו - שבו צומת סוד ההתאהבות. אבל אחרו, שוויתר על המיניות, אינו יכול להתמודד עם יעלי-שבחוק, שנועדת למחנה עבודה (מקלחות משתופות מבעיות, בנים שעירים, וזעה מחיריה) יחד עם מה שהיה החבר האחרון, נדעון. אחרו נשאר, כמובן בבית, נאמר הרגעים המרגשים בספר, הוא חונט כפיית הברך שלו כטיקטת פולחנית, ומבין שיש לא לה התקדמה, שה לילה הוא כנראה יומ, ואין שום כשורה ממתנה לו כמגילת גור הדיו הנגללת מתחת לרגליו, ואותו הגוף השנא, אותו הבשר הזה, גם יוצא איתו מן המנהרה, הוא עצמו ולא אותו פלח חיים מוצק וצוהל שפעם הוא היה... ובמשך כל הרגעים הללו לא חדל להכות, שלושים וארבעים ימות, בה: ככה היתה כבר רק נחש של בשר ועצם, היכה המישים, שבעים, והיא חבל פעם ניתרה, היא היתה לא רצונית, היא לא היתה גוף, והיא התכר מרגע לרגע, היא איבד תותב, כל הגוף תותב, אחרו האמיתי יברח אותו להורות, את כל הגשמה שלו ישקיע מעכשיו במרד הזה, ריעונות הרשים, המצאות, אכזריות לחיים ולמות, בה: ככה הותב רגליו ולא חדל להכות, ומבעד לעיניו המסומאות מועיק, מבעד לריטוט שרידי פניו שגעוע והסתכסוך, דימה לראות כיצד נחשפת הולכת מתנועת רגלו מין עונה עצמונית קלושה מאד, מפח קל של תבוסה וברידות.

המפח מוכיל את אחרו להגשמתה של הפנטזיה האחרונה: מצויד בכלי הודני שלו הוא מתיישב בתוך מקרר נטוש בוואדי, והספר מסתיים מעט לפני טריקת הדלת הסופית, ולקוראים יש, כביכול, בחירה: להמית את אחרו במחשבתם או להראס עימו אל תוך הפנטזיה שבה יפרוץ משם, כולם יעצרו את נישתם וימחה כח למראה הודני הישראלי הקטן, ובואדי הנוצי, שכולו ערימות אשפה, יפוחו פרחי גן עדן ויהררם של ילדות.

אלא שהאמת היא, שאין כל מוצא מבעות הזוכיות השקופות וכן המקררים העכשים, וזה מה שגרוסמן מבקש לומר, באריכות ובפרטנות שמרגימות היטב את שלל המיומנויות הטכניות שלו ככותב, ומאכזבות את מי שנפתס לברק האינטלקטואלי ולתעוזה של "עין ערך: אהבה". שם נגע גרוסמן בחומרים הענוגים והמסורבים כיום ביותר כסיפורת העברית. נבלילכה של "השואה", ויצר אפשויות אמנותיות מפתיעות לארגון הרש של העולם, לתהייה פילוסופית על מהות היריע, על היחסים שבין ספרות וריאליה של תופת. כאן יש סיפור קל ונוח למדי, לא מרתיע, נקרא בשטף, על עשוי היטב, ונושק כל העת לגבולות הבנליה. עיקר המביעה לדעת, היא חווקא במחויבות העמוקה של גרוסמן לריאליה של "ספר הדיוקן הפנימי". רמותה של האם הרימ'שמעית ומפורטת עד כדי כך, שאינה מתירה כל חרוח קריאה או פענוח, והיא מצ'יטירת לעתים קרובות כפרודיה נוקשה על אמא של יאיר גרבוו ב"תמיד פולני". גם עולמו הפנימי של אחרו סובל מנוקשות כזאת: חוקיו חמורים להרהים, אין בו וראי מי שבא אחר של תקווה, והוא נטשו והולך אל המקרר העכש של הריאליה, שבתוכו אצור הן העדו הפנטסטי, בליניאריות נרצפת ומגבילה.

החומרים ששימשו את גרוסמן כדי ליצור שחרור אמנותי מרהיב כ"עין ערך", תורמים כאו לתחושה של חנק, שהולכת וגוברת ככל שמתקרמים בקריאה. לא רק אחרו נתבק בעולמו הפנימי - גם הקוראים, הטובעים בשקפת הפרטים, שבבילים שטווה המחבר בתוך הברורה לאי-מוצא. מה שמצער הוא, שיתרה שגם היותב הולך ונחנק. בין הפנטסולמא לקרסופלאק אחרו גרוסמן, כמורמה, על כל אפשרות של נאולה אמנותית.

הספר ימכר היטב. יהיה בוודאי מי שישתעשע ברעיון להרסי אתו. כסריהכול, מצליח גרוסמן להידבק במחלת הילדות הנפוצה ביותר בספרותנו, ולתפקד שם היטב, מכחינה טכנית. במסגרת הסימפטומים של מחלת הרומנטיקה, משתף גרוסמן את קוראיו באו-ריאליזציה מופרכת למדי של הילדות המוקדמת, של קופת-החבון הלא-מינית. ובמסגרת הסימפטומים של מחלת הנוסטלגיה, מי שהיו ילדים בשנות ה-60 יוכלו להתרגש מצנצנות הלכן ומנייני הפרגננט היושב על החריסנה ומן הרומנטיים התקופתיים ומגרוטאת מכונית הטופלינו והבופטים והטאבורטיים ומחודרוב ומכל קיצור שנות ה-60. כן, כל זה מתגורר בעמודי "ספר הדיוקן הפנימי". שום דבר בעצם לא חסר, מלבד ניצוצות של נאונות, שהיו ב"עין ערך: אהבה" ועלמו, יחד עם אחרו, בתוך המקרר העכש.